

KOMBI

Kombilotteriets månadsmagasin • februari 2013

Vann du?
Kolla
dragnings-
listan!

BASEL
Kulturstad mellan
tre länder

Litterärt
lyckopiller:
**Länge leve
Lotta!**

**Tagget
ur luften**

Flygfotograferna var mycket aktiva på 1950- och 60-talen och deras bilder är en dokumentär kulturskatt. Förutom perspektivet har bilderna ytterligare en gemensam nämnare: solsken. – Ingen vill köpa en bild om solen inte skiner, säger flygfotograf Pereric Öberg.

TEXT OCH FOTO: LARS-GUNNAR GUSTAFSSON

Dokumentation var aldrig själva affärsidén när flygfotofirmorna slogs som värst om kunderna. Flygfotografering är snarare en bransch som har lockat många "lycksökare", men jakten på snabba pengar slutade ofta i konkurs: kompletta bildarkiv blev plötsligt till salu.

Det var så Svenska Aero-Bilder AB i Enköping lyckades bygga upp landets största arkiv med fem miljoner flygbilder. Företaget har överlevt länge och ägaren Pereric Öberg är i allra högsta grad aktiv som fotograf.

Men det går inte att leva bara på arkivet. Det gäller att hela tiden producera nytt och hålla kostnaderna nere. En helikopter kan flyga långsamt och är effektiv att fotografera ifrån, men är dyr i drift: 6 000 kronor i timmen.

En flygfotograf arbetar enligt grundregeln: "skjut först och fråga sedan". Ett område väljs ut och fotografen fotograferar ett antal gårdar som prickas av på en karta efter en slinga. Gårdarna får ett nummer, så att de kan identifieras.

Idag står helikoptern på marken någonstans i Östergötland. Efter en lång period av regn lyser

solen från en klarblå himmel och Pereric kastar sig in i bilen. Flygfotografer hatar dåligt väder. Nu för tiden finns femdygnsprognoser, men Pereric spejar ändå mot himlen varje dag, ständigt redo ifall det perfekta vädret skulle dyka upp. Den här eftermiddagen har det bildats små täta moln – inte bra.

– Titta bara, hur det bildas skuggor på marken! Även små moln skapar störande svarta fält som inte är önskvärda bildmässigt. Jämnt ljus från en klarblå himmel är idealet.

Säsongen börjar när det börjar bli grönt, och varar tills löven börjar falla.

Förr krävde Försvaret att bilderna skulle granskas innan de kunde användas. Bilder censurerades och ibland klipptes delar av negativet bort! Och horisonter var bannlysta. Idag har restriktionerna lättat och Svenska Aero-Bilder AB har gjort just horisonten till sitt signum.

– Det är mycket lättare att sälja en bild med horisont, försäkrar Pereric.

En horisont ger djup, landskapet framträder och kända riktmärken i fjärran förhöjer intrycket.

– Det kan vara en kustlinje, en sjö, ett kyrktorn eller en stad ... vad som helst som säljaren

kan peka på som kunden känner igen.

Om vädret tillåter fotograferar Pereric från morgon till sen eftermiddag. Var tredje timme är det dags att gå ned och tanka. För att spara flygtid möter pappa Larseric med foljebil och jeepdunkar. Det är dags att sträcka på benen.

– Jag är egentligen alldeles för lång, säger 195 centimeter Pereric.

I hem och på kontor hänger flygfotografier. En del har hängt uppe tiotals år och UV-strålningen har gjort sitt, bilderna har blekts och ändrat färg.

– Jag får ständigt telefonsamtal med frågan vad man ska göra, säger Pereric.

Hans råd är att titta på baksidan av bilden, efter ett nummer. Om det finns ett sådant kan han gå ned och leta i arkivet, beläget i ett skyddsrum, som ett slags Fort Knox.

Bilderna ligger i form av små nummerade kopior, som referenser till sparade filmer. Gårdar går att identifiera på Generalstabens och Lantmäteriets kartor. På sådana har tidigare fotograferingar ritats in och gamla bilder har fått nyhetsvärde igen. Pereric som varit i branschen i 30 år känner hur vindarna blåser.

Var i luften

– Kanske farfar som hade gården 1957 inte hade råd att köpa tavlan, säger han. Men då kan jag gräva fram bilden som mina kolleger tog en gång i tiden, till hans sonson istället.

Den yngre generationen blir allt mer intresserad av gårdens historia och letar efter bilder på hur den såg ut förr, en förändring i inställning jämfört med förr.

– På så sätt sitter vi på en kulturskatt.

Resten är ren rutin. All produktion sker på plats. Negativen skannas och bilden skrivs ut på "canvasduk" och ramas. En tålig plastfilm skyddar mot UV-ljus och smuts. >>

Svenska Aero-Bilder AB i Enköping är landets största flygbildsarkiv med fem miljoner bilder.

Bilden ovan var omslagsbild till Göran Willis bok "K-spaning från ovan" (som vi lottar ut på sidan 7!) och man kan nästan förstå varför. Det ser nästan arrangerat ut – men bilden är äkta. Med bilismen bredde mackarna ut sig på landsbygden, granne med långhässjorna (som syns på bilden till höger), en idag nästan utdöd syn. Bensinmacken Esso finns ju inte heller längre i Sverige.

Ovan till vänster: En tidstypisk bild från ett land i förändring.

” När är den här bilden tagen? frågade mannen i huset och ’vad i h-e gjorde han här då?’, samtidigt som han spände blicken i sin hustru.”

» – En förstoring kostar 5 000–8 000 kronor, beroende på storlek.

Pereric ser sig främst som säljare och beklagar att han får allt mindre tid att vara ute på fältet och möta kunder.

– Det är ju där jag får höra vad de tycker om bilderna jag tagit.

Själva fotograferingen är säsongsbunden, men säljarna knackar dörr och stretar på året om. I fikarummet på flyghangaren söder om Enköping kretsar samtalet kring jobbet.

– Man undrar ju hur det ska gå med försäljningen när man ser en ilsken person på bilden som hytter med näven mot helikoptern, reflekterar säljaren Leif Hultmark.

Det har tydligen inträffat en del ”dråpliga” situationer. Som den gången när säljaren visade upp en bild för kunden och det stod en bil på gården.

– När är den här bilden tagen? frågade mannen i huset och ”vad i h-e gjorde han här då?”, samtidigt som han spände blicken i sin hustru.

Har det verkligen hänt?

– Jodå, det har nog hänt värre saker än så, säger Leif, och berättar sedan den ena historien efter den andra då själva bilden fungerar som bevismaterial.

Pereric framför sitt ”sidoprojekt” – lodbilder av mönster och detaljer i terrängen.

– En gång skulle ett par hästar ha skenat och skadat sig, men på bilden står bonden lutad över staketet medan hästarna lugnt och fridfullt

GÅRAMÅLARNÄ

Kring sekelskiftet 1900 målade kringvandrande målare gårdar. De målade ofta naivt och detaljrikt. Gåramålarna var självlärda och ersättningen ringa. Ibland förvrängdes perspektivet för att alla byggnader skulle synas, ibland kunde förskönande detaljer läggas till, som gardiner i fönstren. Även om målningen gjordes på vintern, var det alltid högsommar med blå himmel och vita moln på bilden.

Målningen fick ofta en hedersplats ovanför finsoffan. Med efterhand som (flyg-)fotografierna blev vanligare, blev gårdsmålningarna mer sällsynta. Ibland förlorade de helt sin status och slängdes bort. Men de som överlevt har ett stort värde för släkt- och hembygdsforskare.

står och betar på ängen framför.

När nya bilder speglar sig i gamla, blir dokumentationen levande. Gamla bilder visar hur det var förr, när dynghögen kanske fortfarande fanns kvar på gården. Byggnader har försvunnit, nya har kommit till.

Rent tekniskt arbetar Pereric enkelt. Kameran är handhållen, för att motverka vibrationer, kroppen är gyrot. Och så har han gått över till digitala kameror: numera kan han landa, tanka över på datorn och kolla igenom resultatet direkt.

– Jag behöver inte ligga med magknip i flera dagar och undra om det blev bra, säger han.

Minneskortens kapacitet gör det också enklare, Pereric slipper byta film i helikoptern i högt tempo.

Det är något sympatiskt med en affärsidé som på köpet dokumenterar ett land i ständig förändring. Mycket har hänt sedan flygfotot kom på modet för 70 år sedan. Detta är speciellt tydligt på bilder i bilismens barndom, när motell och bensinmackar växer upp som svampar ur jorden: Caltex, Texaco, Koppartrans, BP, Gulf och IC – redan historia.

Alla i Enköping vet vem Pereric Öberg är. Men att bli profet i sin egen stad är inte lätt. Det krävdes envishet och mycket tjt för att förverkliga en gammal dröm, en utställning på Enköpings Museum, för ett par år sedan. Utställningen fick den fyndiga titeln: ”Historien i guldrum: eller när gåramålaren fick vingar”. ■